

Bolívia és Chile egyetemén Egy kis szegedi demográfia

Az általános törvényszerűségek és folyamatok elemzésére beállított megfigyelő viszonylag gyorsan felfedezi a speciális, sokszor romantikus formavilág mögött rejtő erőket és bonyolódó összefüggéseket, főleg ha olyan országokba jut el, amelyeknek történetét kulturális problémáit valamennyire ismeri. Így volt ez, amikor két hónapig a hazánktól távoli országok, Bolívia és Chile egyetemi életével ismerkedtem, és lehetővé vált, hogy a dél-amerikai egyetemeket két végletes típusát életközeli tanulmányozzam. A földrészt egyik legelmaradottabb országában, Bolíviában az autonóm, decentralizált egyetemi élet kérdéseivel találkoztam a mintegy 3,5 millió ország 7 egyetemén, míg Chilében az egyetemi hálózat több mint 50 százaléka képviselő santiago állami egyetem problémáival kerültem szembe.

Társadalmi szerep
A dél-amerikai értelmiség jelentős társadalmi szerepét különösképpen a bolíviai Potosiban, földünk legmagasabban fekvő (4000 méter) városában érzékeltem, ahol egy hónapig élveztem az egyetem vendégszerzetét. Az Andok komor magas fennsíkján, a legendás ezüsthegy tövében, amelynek ezüsttermése századokig befolyásolta az öreg Európa gazdasági szerkezetét, az ember harca a kimerítő természet, megfelelően tudatosítja azt a szerepet, amelyet a tudomány játszik a társadalom életében. Az egyetem a kulturális, tudományos élet elismert vezető szerve, rendkívül fontos helyi közéleti szerepével egyben a politika egyik legfontosabb tényezője. Bolíviában az egyetemek autonómia kiterjed a kiadói tevékenységre, hírközlésre (külön rádióállomással), külföldi kapcsolatokra és elvilleg gazdasági önmozgást élvez. A potosi egyetem bizonyos csapokkal közvetlenül nyúl bele a társadalmi környezet átalakításába: a jogi, mérnöki és közgazdasági kar egy-egy népi intézményt tart fenn, amelyek esti tagozaton adnak tanfolyamokat a bányászoknak, parasztnak, hivatalnokoknak. Megható volt látni az egyetem mezőgazdasági intézetének erőfeszítéseit, amelyekkel a környék indián parasztjainak oktatására mintagazdaságot szervezett: a száraz klímán, a szürke kövek között hibrid fajták termelésével kísérleteznek, a kétéves egzisztenciájú patak vizének felhasználásával öntözéses művelést létesítenek, állatokat tenyésztnek.

Kemény a harc
Dél-Amerikában is keveset tudunk, noha 1952-ben itt játszódott le Latin-Amerika harmadik legjelentősebb forradalma, amelyet azóta az észak-amerikai imperializmusnak sikerült szétzilálni és visszaféltetni. Az inkák utódainak földjén kemény az élet, és kemény a harc is a haladás és reakció erők között. Az egyetemek rendkívül fontos szerepet kapnak ebben, nem véletlen, hogy a sajtóban, rádióban sok vita folyik kérdéseikről, mint például legutóbb az „egyetemi forradalomról”. Ennek lényege az, hogy az egyetemek ifjúsága magasabb oktatási színvonalat, jobban felszerelt laboratóriumokat követel. A kormánykörök közel álló vélemények szerint akkor lehetne javítani a helyzeten, ha a hét egyetemet összevonják és a felsőoktatást a fővárosba, La Pazba koncentriálnak.

Épületasztalos szakmunkásokat
Jelentkezés: Szeged, Bocskai u. 1-12. Munkaerőgazdálkodás.
x. K. 34.

Igy találkozik minden kérdés a centralizáció és az autonómia problematikájában. Az egyetemi autonómia Bolíviában együtt jár a hallgatók önkormányzati és képviselői jogainak széles körű érvényesülésével. Az egyetemi és kari tanácsüléseken 50 százalékos a fiatalok képviselői aránya, legalábbis a vidéki egyetemeken. Találkoztam haladó professzorral, aki mint dékán, főleg az ifjúság képviselőire támaszkodhat a konzervatív kari tanácsban. Az ifjúság befolyása az egyetemi életben itt még nem vezetett olyan anomáliákra, mint más országokban, ahol a tanári irányító szerep a professzori presztízzsel és jogokkal együtt elhalványult. Ahogy haladó professzorok mondták Potosiban, melynek egyetemé az autonómia védelmében élén jár, még mindig könnyebb kijavítani néhány pedagógiai eltorzulást, mint az egyetemeket feladni a haladást éppen nem képviselő erők érdekében, megfosztva ezzel egyes vidékeket kulturális központjukról. Ezért foglal állást az autonómia védelmében a Bolíviai Kommunista Párt és más baloldali szervezetek. Nem mint ha az autonóm szervezeti felépítés nem adna lehetőséget a reakciós erők támadásának, amelyek éppen egyes hallgatókra építhetnek. A baloldal teljes megosztottsága kedvez is ennek. Az egyetem második országos kongresszusán éppen visszaindulásom előtt választották meg a diákképviselőket Potosiban, és mindhárom a kereszténydemokraták közül került ki, noha a baloldali diákszervezetek összefogva megakadályozhatták volna győzelmüket.

Szeged és potosi kapcsolata
Ezzel a távoli országgal, ahol hazánk és Jugoszlávia diplomáciai képviselői a szocialista országok érdekeit, egyetemközi szerződés létesült, a potosi és szegedi tudományegyetem között. Ezenkívül több bolíviai diák jön Magyarországra egyetemi tanulmányokat folytatni. A magyar tudomány, általában a szocialista országok szemléti életének presztízse igen nagy, és ez alól még a kormányzathoz közel álló körök sem tudják magukat kivonni, bár az észak-amerikai észtöndíjak, meghívások és a bolíviai kulturális életbe való közvetlen beavatkozás igyekszik ezt ellensúlyozni.

Nagy érdeklődés
Ugyanez a helyzet Chilében, ahol nemcsak a magyarországi természetföldrajz szakos tanárok vonzást, hanem nagy érdeklődés mutatkozik a társadalomtudomány, a marxizmus vonatkozásában is. Az egyetemek itt is az oktató és tudományos munka központjai, de sokkal inkább alá vannak vetve az ország vezető szerveinek, mint Bolíviában, ahol a központi kormányzat csak pénzügyi eszközökkel tudja befolyásolni az egyetemi életet, ezen az úton akarja felszámolni az autonómiajukat is. A hallgatók önkormányzati, képviselői jogai Chilében csekélyebbek mint Bolívia egyetemén. Mint ahogy Chile politikai életét egy viszonylagos és időleges egyensúlyállapot jellemzi, ugyanúgy egyetemén is nem látványosan, hanem a polgári demokrácia kulisszái mögött folyik a haladás és reakció harca. A „minta” keresztényszocializmus mögött felzárkózó erők (klérus) és a szocialista-kommunista baloldal ellentétei

az amerikai behatolás erői az egyetemeken is igyekeznek felhasználni, természetesen az előbbiek oldalán avatkoznak be. Innen van az a sok határozatlanság és szervezeti zökkenő, ami az állami egyetemeket jellemzi. A 12 karral és 15 000 hallgatóval működő santiago egyetem összefogása egyébként is meg lehetne nehéz feladat, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy az egyetemnek ki kellett volna alakítania a szép Valparaiso városában.

Balról fúj a szél
Chilében általában büszkék a felsőoktatás demokratizmusára, és annyiban meg is felel a valóságnak, hogy itt enyhült a bölcészkar arisztokratikus jellege. Latin-Amerikában a jogi és főleg a bölcészkarok képeztek és képezik az uralkodó osztály érdekeit legmagasabb szinten képviselő szellemi elitet. Így La Pazban például a filozófia és szociológia köré épül, nem a tanárképzés főuma, hanem a gazdag családok gyermekeinek „általános” továbbképzésére szolgál, míg a tanárokat alacsonyabb szintű főiskolák képezik. Chilében a 7500 fős bölcészkaron tömegoktatás folyik a tanárképzés szolgálatában, de van kiút, pontosabban zsákutca a szabadbölcészlet felé. Zsákutca, mert elhelyezkedési lehetőséget az ilyen diplomák alig biztosítanak. A nagy egyetemeken több mint 50 tisztán tudományos kutatással foglalkozó intézet van. A „technokrácia”, a technikai érdeklődés túlyomó súlya ugyanúgy egyensúlyfelbillenést eredményez az egyetemek felvételi munkájában, mint Bolíviában a jogi pálya egvárdalú kultusza. Sem az egyik, sem a másik országban értelmiségi tervezés nincs, az egyetemet végzők egy része állás nélkül vagy bizonytalan helyzetben várja az idők szelét, amely Dél-Amerikában is balról kezd fújni.

Dr. WITTMAN TIBOR
egyetemi tanár
a József Attila Tudományegyetem rektorhelyettese

Acta a kapitalizmus szociálpolitikájáról

Csepány Dezső tanulmánya

Mindenekelőtt le kell szögezni: szociálpolitika és szociálpolitika között különbség van. Nemcsak olyan vonatkozásban, hogy ezt ma nálunk másképpen értelmezzük, mint például a harmincas évek derekán, hanem abban a tekintetben is, hogy akkor sem fogták meg egyértelműen. A Gömbös-kormány ipartügyi minisztere, Bornemisza Géza, 1936-ban szírványosinú prűdériával így fogalmazott: „nem jótékony, hanem intézményes megoldások útján oldja meg a problémákat, és a magyar munkásságnak végre tetteket kell éreztetnie, hogy a nemzetnek a részese, és hogy a munkástervezésünk gondja a mi gondunk, anyagi, erkölcsi és kulturális fejlődésük a szívünkön fekszik. Ugyanebben az évben viszont egy szociálpolitikus, Kovrig Béla már szellette a kiskapukat: szociálpolitika annyit lehet, ahány világnézet. Mértéke a tárgyi adottságokon felül alanyi tényezőktől is függ. Ezek az uralkodó társadalmi osztály szociális szemlélete, a központi hatalom birtokosainak társadalmi akarata, a közgondolkodás szociális érettsége, a társadalmi elmentékek élességének foka stb.

Ilyen „alanyi tényezőket” boncolgat dr. Csepányi Dezső tanulmánya — természetesen a marxista igényű (tudományosság eszközeivel, mélyebb társadalmi rugók, összefüggések keresésével,

Korszerű városfejlesztés, ipartelepítés, lakásépítkezés el sem képzelhető ma már a demográfia tudományának mellőzésével. A demográfusok a legkülönbözőbb, legváltozatosabb módszerekkel és számításokkal fedik fel a népmozgalom irányzatait, a természetes szaporodás, a vándormozgalom, a munkaerőigény, a közlekedés személyi forgalma és más hasonló dolgok jellemzőit. Egyrészt meglevő adatokból olvasnak, másrészt ezek összefüggéseiből ítélik, ha szabad így fogalmazni: „prognózt” készítenek. Nemrégben Szegeden is hatalmas munkát végzett a helyi MTE SZ Építőipari Tudományos Egyesületének demográfiai munkabizottsága. Egyetemi tanár, építész, tanács vezető, közgazdász, több fontos intézmény vezetője és több statisztikus négy hónapon keresztül munkálkodott azért, hogy a demográfia tudományának eszközeivel elősegítse Szeged távlati fejlesztési tervének kidolgozását, lakásépítési, közlekedésfejlesztési és ipartelepítési tervek gondos összeállítását. A munka eredménye egy vaskos tanulmány — de olvasása egy jó regény élvezetével is azonosítható. Úgy gondolom, néhány adata és összefüggése azoknak is érdekes lehet, akik a számok tömegében ez esetben csak egy-egy „strigulát” jelentenek.

Csöpp a tengerben...

Kár lenne ebből az ügyből ismét valamiféle népesedési vitát kavarni — de a tények tények: Szeged lakosságának gyarapodásában jelentéktelenné zsugorodott a természetes szaporodás. Nemcsak Szeged áll hadilábon ezekkel a számokkal természetesen, hiszen országosan is csak 13 ezrelék volt 1965-ben az élveszületések aránya. Szeged a maga 11,5 ezrelékével csak Budapestet előzi meg. Az új honpolgárok száma így országosan is, Szegeden is csöpp a tengerben. Persze, már ez is valami, hiszen voltak évek, amikor a természetes népmozgalom negatív számokkal zárult Szegeden. A hat-

Hátsók között is hátul a 11,5 ezrelékkel
Honnan nő mégis Szeged lakossága?
Pillantás 10—15 évre előre

vanás évek elején előfordult, hogy a természetes fogyás 300-ig is felugrott! Most körülbelül évi 150-es szaporulattal számolnak már, s az újabb években bizonyára tovább szépül ez a szám. A demográfusok mégis azt mondják, Szeged népesedésében elenyésző jelentősége lesz a természetes népszaporulatnak, legalábbis más népmozgalmi arányokhoz és irányokhoz képest.

Mikor ezeket az adatokat föliletem, mellé tettem a Szeged városi párttervezlet beszámolójának ide vágó részét. Itt már ugyanis részletes és komoly elemzést is olvashatunk erről a népesedési problémáról. Mi ennek az oka? — kérdezi a beszámoló és így adja meg a választ: „Többnek ennek okát a terhességmegszakításokban látják, pedig nem ez a probléma gyökere. 1965-ben a terhességmegszakításban résztvevők 20,3 százaléka házasságon kívül élt, 5 százaléknál pedig orvosi indokok alapján történt a beavatkozás. A házasságban élők közül 16—40 évig a kérelmezők 13 százaléka 3, vagy annál több gyermeke volt és mindössze 8,5 százaléka volt gyermektelen. A megszakítások zömét azok a 21—30 éves korú nők kérik, akiknek egy gyermekük már van (33 százalék) vagy kettő 16,5 százalék). Még nagyobb számú e korosztályból az olyan családok száma, ahol művi megszakítás nem történik, de születés sem”.
A statisztikát azután tovább elemzi a beszámoló, rendkívül nyíltan, őszintén, körültekintően: Az anyák dolgoznak. Szegeden a munkaképes korú nők 72,8 százaléka van alkalmazásban. A bölcsődék 626 férőhelyén máris 879-en vannak és még legalább 4—500 gyerek elhelyezésére lenne igény. Ennek a korosztálynak igen kedvezőtlen a lakáshelyzete is, sokan albérlésben laknak, Szegeden az átlagkereset alacsonyabb az országosnál, a családok életszínvonalára pedig a gyermekek számának arányában csökken. A munkahelyen is objektív hátrányt jelent még az anyaság.

Hogy a már ismert és várható családvédelmi intézkedések milyen mértékben segítenek ezeken a gondokon, arra egyelőre talán senki sem tudna felelni. Kétségtelen ugyanis, hogy gondolkodásbeli elemek is hozzájárulnak ehhez az állapothoz, mert számos, hazánknál előnytelenebb berendezkedésű és jóval kisebb szociális gondoskodást nyújtó ország népesedési aránya messze magasabb. A szocialista országok pedig szintén mind megelőztek bennünket. Az 1963. évi adatok szerint a magyarországi 3,2 ezrelékes természetes szaporodással szemben a Szovjetunióban 14, Jugoszláviában 12,5, Lengyelországban 11,5, Romániában 8 ezrelékkel számolhatunk.

Nyolcvanhatezertől a százhuszezerig

Szeged lakosságát 1948-ban 86 ezer 600-zal jegyezték, ma már 120 ezer körül becsülik. A megélénkült ipari élet, a munkaalakalmak

sokasodása hozott ide nem egészen húsz esztendő alatt 34 ezer embert. S ez a folyamat nem lassult azóta sem. A jövőre a demográfusok ismét számolnak vele, s ha az előző években 1000—1100-as évi bevándorlási átlag adódott, több már két és fél-három ezres. Jóllehet a falusi lakosság kevésbé mozdul, mint korábban, ezzel az átlaggal terveznek. Sok minden befolyásolja ezt a mutatót természetesen, de többféle variáció is rendelkezésre áll. A demográfusok mindenesetre úgy becsülik a jövőt, hogy Szeged lakossága 1980 táján 144—158 ezer között lesz. Ha viszont 1970 után nagy ütemben iparosodna Szeged és szivóhatása évi ötezerre nőne, a szegedi lakosság száma 1980-ig elérhetné a 176 ezret is! A természetes szaporodással együtt Szegeden a 27 és az 54 százalék között becsülik a lakosság növekedésének reális arányait.

Nem választható el Szeged demográfiai jellemzőitől a környező községek, városok, sőt, a szomszédos megyék népmozgalma sem. Hiszen itt a szomszédban több község lakossága csökken, ha nem is nagymértékben és nem is egyértelműen. Küküllő, Röske, Domaszék, Sándorfalva és Tiszaszécsény népesedési adatai előtt évről évre a csökkenés jele szerepel, de egy-egy esztendő kivételével ugyanez a helyzet Tápén és Újszentivánon is. Más községek vonzásában viszont Szeged közvetlen közelségének hatásait kell éreztetni: Kiskundorozsma, Szőreg és Gyálart vezet ebben. Szeged „magnésének” erővonala azonban messzebbre is nyúlnak. Az utóbbi évek átlagában Budapestről 300, Bács-Kiskun megyéből 336, Békés megyéből 520, Szőlőskert megyéből pedig 111 lakos települt Szegedre.

Számokból újabb számok

Ezt a „számháborút” ma nem lehet abbahagyni. Hol élhetne ennyi ember? S főképpen: hol lakhat? Hány lakást kellene építeni 1980-ig ilyen varázsozásban? A szakemberek kiszámították, hogy jelenleg több mint hatezer lakásra lenne szükség ahhoz, hogy minden szegedit jó fedél, rendes otthon alatt tudhassunk. A város szerkezetét ígér egy másik számot is: 1980-ig szükségesszerűen körülbelül 6500 elavult lakást lenne célszerű lebontani és pótolni. A várható népességnövekedés ezen felül még körülbelül 16 000 lakásigényt jelent. A pontos végösszeg: 28 755!

Tessék ezen a számsoron egy nyugodt negyedórában végigsétálni! Szégyelletes és varázslatos, felemelő és elgondolkodtató. Mindez, persze, még csak „műhely”. Ezek a demográfiai adatok és következtetések is egy felkészmunka felkész darabjai. Ilyen minőségükben is reális igényt, lehetőséget fejeznek ki azonban, távcsövet adnak a kezünkbe, melylyel az idő, a szegedi fejlődés, építés távlatait nézgethetjük.

Sz. Simon István

„Bolygónk hűtőszekrényének” mechanizmusa

Az Antarktisz belsejében mért rendkívül alacsony hőmérsékleteket — amelyek minusz 90 fokig terjednek — Nyikolaj Ruszin professzor azzal magyarázza, hogy ez a jeges földrészt rendkívül magasan fekszik a tengerszint felett és úgyszólván sohasem borítja felhőtakaró. A Moszkvában közzétett kutatásában Ruszin professzor az Antarktisz atmoszféráját „sugárzási tekintetben ideálisnak” minősíti. Véleménye szerint a jeges földrészt éghajlati viszonyai hasonlóak a jégkorszak viszonyaihoz: a nap sugarak tehetetlenek a jéggel vívott küzdelemben. A kontinens nemcsak hogy elveszíti mindazt a napenergiát, amelyet az év folyamán kap, hanem bolygónk más övezeteiből is elvonja a meleg egy részét.